

Сторінками біографій наших земляків ЛІТОПИСЕЦЬ ПАРТИЗАНСЬКОЇ СЛАВИ

*(до 100-річчя від дня народження Олексія Овсійовича
Палажченка (1924—1979), українського поета, письменника)*

Сумщина... Овіяна легендами і славою земля, земля батьків і прадідів наших, земля древніх сіверян. Сумщина – невеликий, але мальовничий куточок, що дала Україні багато славних імен. Одним із таких імен, які прославили наш край, є Олексій Овсійович Палажченко.

Ім'я українського письменника Олексія Овсійовича Палажченка добре відоме людям старшого покоління. Нехай же і молодь дізнається про цього майстра слова – журналіста, поета й прозаїка.

Олексій Овсійович Палажченко народився 23 березня 1924 року в селі Вікторовому Глухівського району Сумської області в селянській родині. Хата у батька була маленька, а сім'я більшала, тому він вирішив їхати на Донбас, щоб заробити грошей на будівництво нової хати та купити коня. З батьком поїхали мати і Олексій. Три роки Овсій Палажченко працював на шахті у Макіївці. А коли приїхали додому, почали будувати нову хату. Будинок побудували на лану, за селом. Місце там було красиве. Навкруги поля, ліси, гори. Сім'я Палажченків збільшилася до чотирьох дітей. Олексій зростав допитливим, розумним, до всього беручим. Допомігав батькам поратися у господарстві. Усе дитинство проходило в лісі. Любов до лісу залишилася на все життя.

Перед Другою світовою війною хутори почали зносити, і сім'я Палажченків перевезла свій будинок в село Вікторове. Батько і мати працювали в колгоспі. Менші діти навчалися у Вікторівській початковій школі, а Олексій закінчував Баницьку середню школу. Вчився він добре. Захоплювався літературою, зокрема поезією, сам складав вірші. У п'ятнадцятирічному віці опублікував перший вірш у районній газеті «Коллективіст Глухівщини».

Атестат зрілості отримав 21 червня 1941 року. А вранці наступного дня приголомшила звістка: війна!..

Батька відразу мобілізували. Мати залишилася сама з чотирма дітьми.

Невдовзі гітлерівці вже хазяйнували у районному центрі та селах. За прикладом жителів північних районів області у Вікторовому виникла юнацька патріотична група, яку очолив 17-річний Олексій Палажченко. Та ні зброї, ні досвіду поки що не було й не відомо, як би склалась доля патріотів, коли б не зустріч з партизанами, що рухалися повз село. Юнаки влилися в партизанські лави...

А в рідному селі настала важка пора німецької окупації. Довгий час день і ніч на сусідській лавочці сиділи поліцаї, гадали, що Олексій прийде з лісу додому, і вони його схоплять. Як тільки в село входили німці, мати ховала менших дітей у сусідів. Перевірялися перш за все партизанські сім'ї.

Скоро матір – Катерину Леонтіївну забрали в гестапо, яке знаходилося в селі Шалигино. Під час допиту Катерина Леонтіївна сказала, що у неї троє дітей, а не четверо. Її посадили у камеру смертників. І лише заступництво сільського старости зберегло життя матері юного партизана.

І для юного Олексія Палажченка почалося бойове, сповнене тривог і ризику життя: безсонні ночі, виснажливі походи, розвідка сил ворога, вогняні сутички з ним. Ось лише один епізод із життя юного партизана: «Ми знаходилися в лісі недалеко від села Сопич. Мене і ще двох партизан послали в розвідку. Один був родом із цього села. Він виявився зрадником. Як тільки ми вийшли по стежці через коноплі, нас уже чекали поліцаї. Зрадник привітався з ними. А нас двох схопили і повели в село. Роздягнули, посадили в сарай, зачинили його і виставили охорону. Сарай був новий. Ні підкопатися, ні вилізти через дах не можна було. Так ми просиділи всю ніч і півдня. Потім повели першого на допит, і він уже не повернувся. Прийшли за мною. Після допиту повели на розстріл. Бачу – остання хата, а за нею луг, кущі, а далі – ліс. Думаю: все одно вмирати, що буде. Але мені допомогла сама природа. Набігли хмари, потемніло, почався дощ. Я стрибнув через тин, упав, мотузка на руках розв'язалась. Поповз за сарай. Поліцаї почали стріляти, але кулі пролітали мимо мене, а переслідувати вони боялись. Недалеко був ліс, в якому були партизани.

Не знаю, скільки часу я повз, зовсім вибився із сил. Із ніг і рук текла кров. Я ліг під кущ перепочити і задрімав. Крізь дрімоту почув голоси. Думав, що поліцаї, але це були свої. С.А. Ковпак послав партизанів дізнатися, що сталося з розвідкою. Друзі на руках принесли мене в партизанський загін. Так я залишився живим». Загартовувався характер молодого бійця, він змужнів, подорослішав.

Від Спадщанського лісу, через Білорусію, Північ України до Карпат пройшов з боями юний ковпаківець, не раз проливаючи кров за рідну Україну. Після тяжкого поранення влітку 1943 року довелося розпрощатися з партизанською сім'єю: на літаку Олексія відправили в шпиталь. Після лікування давали відпустку на два місяці, але приїхати додому він не міг, бо рідне село було ще під окупацією. Тоді Олексія Палажченка направили в діючу армію. І восени 1943 року він став бійцем-зенітником 1-го Українського фронту. У газетах друкує свої вірші командир Палажченко, а в боях виявляє виключну мужність, за що одержує високі нагороди: орден Вітчизняної війни, медалі «За відвагу», «За визволення Варшави», «За визволення Праги», «За взяття Відня», «За взяття Берліна»...

Відгула війна, повернувся солдат додому працював кореспондентом Шалигинської районної газети. А потім – за здійснення мрії: стати вчителем. Закінчив у 1949 році Глухівський педінститут. З 1950 по 1952 Палажченко працював учителем української мови і літератури в Уздицькій семирічці

Глухівського району. Старожили села й випускники школи тих років тепло згадують вчителя Олексія Овсійовича Палажченка, його ласкаву посмішку, доброзичливість, любов до дітей, й те, як він прищеплював молоді кращі якості: патріотизм, працелюбність, повагу до старших.

З 1952 року і по 1954 рік О. Палажченко перейшов на журналістську роботу - працював редактором Ямпільської районної газети, вивів її у число кращих на Сумщині. Про це не раз згадувалось на нарадах журналістів. У 1953 році був учасником першої післявоєнної наради молодих письменників.

З 1954 по 1958 роки навчався в Києві на відділі журналістики. У той час Олексій Овсійович жив бурхливо: 6-8 годин лекцій, стільки ж – на підготовку до завтрашніх занять, якась година – на прогулянку із синами Володею та Женею, а решту доби, в основному пізньої ночі, займався творчістю.

Навчання - позаду, з осені 1958 року О. Палажченко працював у Києві на посаді відповідального секретаря редакції журналу «Радуга». Саме ця посада давала йому можливість сповна віддатись творчій діяльності: з'явилося значно більше вільного часу, стало можливим спілкуватися з професійними літераторами, відвідувати їх виступи, отримувати від них консультації.

У 1969 році на Сумщині започатковано премію на честь нашого земляка, партизана-ковпаківця Пилипа Рудя.

Одним із перших лауреатів премії імені Пилипа Рудя з врученням диплома і грошової премії став Палажченко Олексій Овсійович – за збірку творів про Пилипа Рудя.

Якось Олексій Овсійович сказав матері: «Мамо, якщо я ще поживу, то прославлю всіх партизан». Це він зробив у своїх творах – «Партизанський

Данко», «Доблесна юність», «Батьки заповідали мужність», «Подвиг комісара».

Очевидно, що не всі плани він міг здійснити. В березневий ранок (28 березня 1979 року) поета не стало. Любив цвіт весни. Бажав його своїй землі, рідній Батьківщині, в найважчий час війни проголосивши:

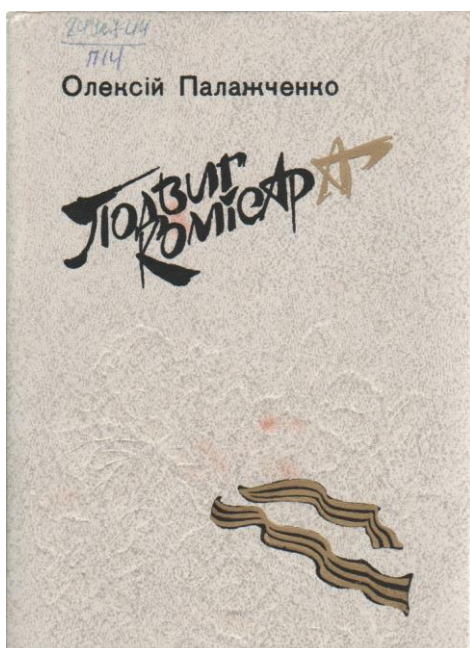
Хай впадемо у бою нерівнім

За майбутнє без війни і зла,

Тільки ти цвіла б, як сад весінній,

Тільки б ти у радості жила.

Похований О. О. Палажченко у місті Києві на Байковому кладовищі.

Письменник прожив недовге життя (лише 55 років), але залишив помітний слід в українській літературі героїчно-патріотичної тематики: він – справжній літописець партизанської слави нашого Сумського краю.

Свої віршовані твори Олексій Палажченко почав писати ще в шкільні роки. Перший його вірш «Весна» був надрукований у 1939 році в районній газеті «Коллективіст Глухівщини», коли молодому поету було тільки 15 років.

Важкі випробування на тимчасово окупованій ворогом землі, щохвилиний ризик, прагнення зробити якнайбільше у нерівному двобої з фашизмом і, нарешті, відчуття себе повноправним членом великого бойового колективу людей, об'єднаних потребою нищити ворога до кінця, - усе це швидко перетворило юнака на зрілу людину, окрилило його поетичний таланти, озброїло духовно. Вже у листопаді 1941 року з-під пера Олексія Палажченка з'явилися такі яскраві, наснажені глибоким змістом, рядки:

В беззор'яні ночі не спить Україна,
Їй чутно, як в полі померзла билина,
Осітнє стебло під ходою бринить, -
Їй чутно, як полем і яром – низами
Ідуть партизани, ідуть партизани
Країну і волю свою боронить...

Вже в перших ранніх віршах автор прагне визначити своє місце в боротьбі, своє громадянське і мистецьке обличчя:

Гримлять бої, але не замовкай,
Поете молодий, дзвени піснями.
З гвинтівки бий, без промаху влучай
У ворогів і кулями, й словами!

Вірші партизанського поета зігривали серця народних месників, вони чекали їх появи, читали залюбки. Ось хоч би такі рядки:

Ой ти, земле рідна – пісня солов'їна,
Ти завжди у серці і в думках моїх,
Битимусь за тебе, люба, до загибелі,
І тебе відстою у боях важких!

І справді Олексій Палажченко бореться з проклятим ворогом «і кулями й словами». Виснажливі бої з фашистами, одне, друге поранення...

Визріває в битвах і гуркоті гармат і поетичний голос мужнього воїна. Справжня й систематична творчість починається в 1944 році, коли в газеті Першого Українського фронту «За честь Батьківщини» видрукували його «Пісню про Ковпака». Перші вірші О. Палажченко присвячує партизанам, бойовим побратимам. Крокуючи шляхами війни, юнак вів бойовий щоденник, куди заносив і вірші.

У віршах та піснях: «Клич Ковпака», «Прощання», «Пісня про помсту», «На варті», «Україно-мати» Олексій Палажченко оспівує славнозвісний рейд загонів Ковпака на правий берег Дніпра в 1942 році. Партизани йшли у бій із своєю піснею – «Піснею українських партизан», складеною О. Палажченко. Олексій Палажченко виявив себе як добрий знавець не лише партизанської героїки, а й народної творчості часів війни. Він свідок того, як творились і розповсюджувались народні пісні. Ось уривок із його спогаду «Доля пісні»: «Будучи учасником багатьох рейдів і походів по тилах ворога, я майже з першого дня перебування в партизанах ретельно записував створювані народом пісні, легенди, сказання, приказки та прислів'я про чорні дні фашистської окупації і героїчну боротьбу проти гітлерівських поневолювачів. Навесні й улітку сорок третього ковпаківці здійснивши перед цим рейд із Сумщини на Правобережну Україну, громили окупантів та їх комунікації на Волині, Житомирщині, Київщині, а також у південних районах Білорусії, і мій партизанський записник швидко поповнювався все новими й новими піснями.

З неба зіронька упала
Та й розбилась на льоду,
Я в Німеччину попала
В сорок третьому году, -

записав я в селі Потіївці на Житомирщині. Цей чотиривірш – болісний крик дівочої невольницької душі.

А за кілька днів у моєму похідному блокноті з'явилась нова пісня, почута від дівчат-полісянок на Київщині у селі Товстий ліс:

Цокочуть вагони, промчали вагони
У чорний розпроклятий край,
Мелькають у вікнах, летять перегони,
Прощай, Україно, прощай...

О, скільки полонянок довелося нам, ковпаківцям, зустріти на кривавих стежках дорогами війни, визволяти на станціях із захоплених ешелонів!

Моя ти калино, чи голос долине
З неволі у сонячний край?

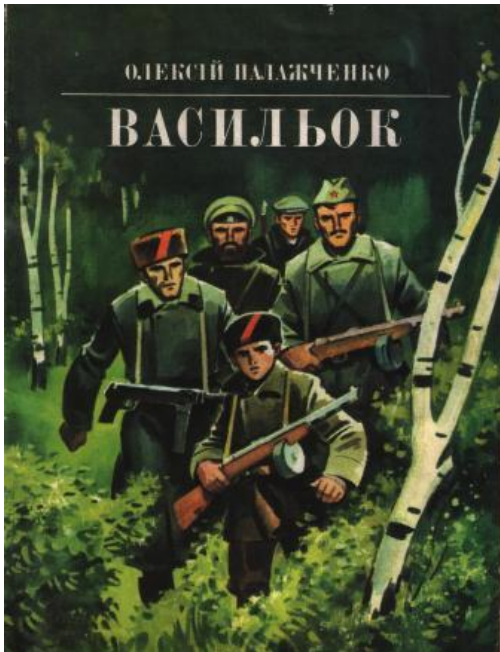
Неначе билина, засохну, загину...

Ця пісня, як жодна раніше, перевернула все в душі, буквально потрясла мене конкретністю і правдивістю, великою поетичною силою, збентежила почуття і уяву. В очах постали страшні картини фашистських облав, пожарища і розстріли ні в чому не винних жінок, дітей, гестапівських езекуцій – і я під впливом цієї пісні написав вірші:

Ще й зараз в очах: догоряючі хати
І материне: «Синку, тікай!»
...Ридають дівчата,
Голосять дівчата:

«Прощай, Україно, прощай...»,
Надійно сховав мене в лісі світанок,
Узяв до загону Ковпак.

І мщу я чужинцям за тих полонянок
В засадах, в пожежах атак.

Невільницька пісня «Цокочуть вагони» вчувалася мені потім у походах і на коротких перепочинках, у відчайдушних наскоках на ворожі гарнізони і в напруженій тиші нічних засідок на шляхах та залізницях».

Отже фронтове життя, походи та бої не пригасили, а, навпаки, виколисали поетичний талант солдата.

У післявоєнний час Олексій Овсійович багато друкується в періодичній районній, обласній пресі. Тривалий час Палажченко був членом сумського обласного літературного об'єднання та учасником багатьох обласних і республіканських нарад молодих авторів. Навчання у Києві, знайомство з багатьма українськими митцями сформували

його погляди на літературу. В перші ж дні перебування в столиці він приніс нові свої вірші до «Літературної газети». 24 травня 1956 року кілька побачили світ. Автор не приховував своєї радості, дякував за «весняний подарунок». Потім ці вірші ввійшли до його першої збірки «Путівляночка».

Бойові походи ковпаківців, священна війна українського народу стали наскрізною темою і пізніших віршів О. Палажченка, а також його документальних нарисів, оповідань, повістей. У 1956 році вийшла його перша збірка поезій під назвою «Путівляночка». Про що б пізніше, у збірках «Путівляночка», «Зелений гомін» (1958), «На полі честі» (1971), та інших не писав О. Палажченко – чи про мирну працю, про рідне Полісся, про трудівників села, мирні подвиги – події війни постійно привертають його увагу, кличуть до їх відтворення.

Окрім цих збірок, письменник Олексій Палажченко відомий читачам як автор прози: «Марія Савченко», «Там, де жили Кайдаші», «З вогнем Прометея у серці», «Доблесна юність», «Партизанський Данко» та повісті про комісара С.В. Руднева «Подвиг комісара». Всі образи його творів – це людські долі про які письменник збирав матеріал із реального життя.

З віршів Олексія Овсійовича постають безсмертні подвиги побратимів-бійців, розвідників. Читач зустрінеться у його віршах з привабливими постатями партизан, народних месників. В їх основі – реальні події, бойові епізоди.

У нових збірках віршів О. Палажченка тема воїнських подвигів переплітаються з темою мирної праці на визволеній землі. Колишні воїни повернулися з боїв, їх не зламали шквали вогню, смертельний двобій... У збірці «Путівляночка» - спогади про бойові походи, вірші про мирну працю. Громадянська та інтимна лірика, теми дружби, боротьби за мир, кохання, пейзажні замальовки. «У цвітінні буйному Полісся» так називається

основний розділ збірки. Поет виражає свою палку любов до рідного краю. Рідний край дає поетові натхнення, люди краю – трудівники і воїни будять чисті й сильні почуття. Ліричний герой поета наш сучасник, щирий і безпосередній у своїх почуттях.

З кожною збіркою мужніє голос поета. Події і факти минулого О. Палажченко багато в чому переосмислює з роками, заново переживає, вони стають вагомішими й зримішими, а образи – випуклішими. Він плідно черпав із усної народної творчості, зокрема народнопісенної.

Друга збірка поезій Палажченка «Зелений гомін» вийшла в 1958 році у видавництві «Молодь». Вона складалася з двох розділів: «В грозові дні» та «Погожий ранок». У збірку ввійшло 54 вірші. У віршах розділу «В грозові дні» змальовано партизанський рейд, який почався на Сумщині. «Партизанський край – Сумщина» – в цьому циклі віршів знайшла своє правдиве й високохудожнє відображення: тут і Спадщанський ліс, і славна партизанська столиця Стара Гута, і бої на Клевені, Сеймі та Десні. У збірці також чимало віршованих оповідань про кохання – чисте й сильне, пронесене крізь бурі й війни. Деякі з віршів написані в дусі народних пісень.

У збірці «На полі честі» письменник висловлює своє кредо: для нього поняття честі – це високе поняття синівської вірності, відданості, воїнського обов'язку. Із книги постають правдиві сторінки відгримілих боїв. Звучать голоси сучасників, ніжний і чистий голос поета. У кожному з віршів незримо присутній сам автор – адже змальовані ним картини не раз пройшли крізь його серце.

Увесь перший цикл віршів, яким відкривається збірка, – це поезії, написані кров'ю серця в коротких перервах між боями, на привалах під час далеких важких походів по тилах ворога. В них – і радість перемоги, і біль за втраченими друзями, і захоплення мужністю та героїзмом своїх побратимів по зброї, і хвилююче красива в своїй чистоті відданість тій справі, за яку сміливо стали на бій бойові товариші поета – вчорашні молоді робітники і трактористи, студенти і учні старших класів.

Ось рядки з вірша, присвяченого юній партизанці-кулеметниці Насті Старченко з села Будищі, яка з першого курсу Путивльського педагогічного технікуму пішла в партизанський загін, щоб відстояти в жорстокій боротьбі щастя тисяч таких юнаків і дівчат, як і вона:

Скоро бій. От-от сигнал – ракета
Спалахне у небі гаряче,
Дівчина ляга до кулемета, закидає коси за плече.
Ой, ви, коси золотисті,
Недарма пропахли полинем...
Стріне першою вона фашистів
Із нічної засідки вогнем.

Теплі, вагомі й щирі слова знаходить поет, щоб оспівати своїх бойових товаришів, їх відвагу і мужність, героїчну загибель. В коротких і стислих рядках, кованих в горнилі боїв, дзвенить тогочасна оптимістична трагедія, без якої неможливо було здобути перемогу.

Поет-лірик О. Палажченко вміє тонко відчувати й переливати в слова почуття, помисли, поривання, найменші порухи людської душі. В цьому плані найсильніший у збірці вірш «Наснися мені», який зігріває і водночас бентежить душу, спонукає до роздумів, будить високі світлі почуття, врізається в пам'ять.

Збірка «На полі честі» нагадує молодому поколінню, якою дорогою ціною виборена перемога над ворогом, закликає пильно берегти свою землю і мир в усьому світі.

Водночас поет був чутливим і ніжним. Любив природу, квіти, власними руками виплекав прекрасний сад, пригощав друзів духмяними яблуками. Сам О. Палажченко згадував: «Серце боліло, коли побачу, було, вирвану з коренем молоду яблуньку з лунки. Хотілося її пересадити, але кликав бій...»

Вперше розпустила білий цвіт
Молоденька яблунька на згірку.
І вітрець їй пестить зелень віт,
Обніма, цілує кожну гілку.

Від цілунків зашарівшись вкрай,
Шепотить красунечка весняна:
«Схаменися, вітре, зачекай,
Я ж чиясь, а не твоя кохана».

Поет ніжно любив свою матір. З Києва він приїжджав до матері часто, турбувався по господарству, коротав вечори з матір'ю за душевною розмовою. Хоч далеко жив від матері старший із чотирьох дітей Палажченків, а підмогу матері перший подавав. Із розповіді О. Палажченка: «Мамо, ти завжди рятувала мені життя в тяжкі хвилини. Одного разу, коли ми, партизани, стояли в селі Лукашенкове С.-Будського району, зайшла в хату циганка. Я сидів за столом і писав. Вона підійшла до мене і сказала: «Синок, коли тобі буде тяжко, згадуй свою матір». Я завжди пам'ятав її слова. Бувало стою на посту і шепчу: «Мамо, мамо». Цю любов до матері Олексій Овсійович проніс через усе своє коротке життя. Він ніколи не соромився, що вона із села, міг повести її, сільську жінку, до оперного театру, кінотеатру, представити своїм знайомим, письменникам.

Слова, як зерна, повні є й пусті,
Є лагідні й важкі, мов гул гармати.
Та я люблю найбільше у житті
Святе і наймиліше слово – мати.

До останнього подиху О. Палажченко відчував себе бійцем, воїном і працював не покладаючи рук. І хоч дедалі більше місце у його творчості посідала проза, він назавжди залишився поетом – тривожним, ліричним і ніжним. І на полі брані, і на полі честі він був поетом-громадянином, людиною палкою і ніжною душі. Його творчість, громадська робота заслуговують на світлу пам'ять.